

SERMERMIUT

Af Therkel Mathiasen

Tre kilometer sydvest for Jakobshavn, ved munden af Jakobshavns isfjord, ligger Sermermiut, Vestgrønlands største og interessanteste eskimoiske ruinplads. Navnet betyder „bræboerne“; og dette er ikke uden grund: I bunden af isfjorden munder indlandsisens største og mest producerende isbræ, hvis vældige isfjelde fylder fjorden og hvoraf mange ligger strandede på den store isfjeldsbanke udenfor bopladsen.

Vejen derud fra Jakobshavn er ikke særlig besværlig, men noget tung; den går gennem et bredt dalstrøg, over nøgne klipperygge og gennem sumpe, tilsidst over en grusterrasse, og så sænker terrænet sig ned til en dal, omgivet på begge sider af lave granitfjelde, og udmunder ved en lille bugt, der på begge sider afgrænses af klippefulde næs. Her ligger bopladsen, talrige – mindst 24 kan erkendes – gamle husruiner, overgroet med et tæppe af mos og sumpplanter, der gør, at der ikke er et sted, der egner sig til teltplads. To kløfter skærer sig gennem bopladsen, den nordlige oftest tør, den sydlige med et lille bækløb; ud mod stranden, mod sydøst, ender bopladsen med en mørk stejl brink, indtil 2½ m høj; farven viser, at det er gammel kulturjord, møddinglag, og fra brinken stikker mængder af knogler, stykker af hvalbarder, træstykker og andre kulturrester frem. Denne brink er dannet ved havets nedbrydning; Vestgrønland sænker sig som bekendt ganske langsomt og har gjort det i flere hundrede år, og derved kan havet æde sig mere og mere ind på bopladsen; hertil kommer noget for denne plads særegnet: kælvningsbølgerne; når bræen i bunden af fjorden producerer isfjelde eller når et af de store isfjelde, der ligger udenfor bopladsen, mister ligevægten og vælter rundt, opstår der store bølger, der skyller ind mod kysten og bryder ned af møddingbrinken; derfor er strandbredden et rigt findested for eskimoiske oldsager, navnlig stensager, idet de lettere ting oftest skylles bort af vandet. Store dele af bopladsen er således i årenes løb skyllet bort, og der brydes hvert år ned af den.

Denne rigdom på eskimoiske oldsager af sten på strandbredden ved Sermermiut har man kendt fra gammel tid. Allerede J.H. Lytzen, der var læge i Jakobshavn

1832–38, skænkede en samling på 30 genstande til oldsagskommissionen, og C. G. E. Pfaff, der var læge her 1854–76, tilvejebragte en meget betydelig samling, hvorefter størsteparten nu findes i Stockholms etnografiske museum.

Fra Paul Egedes „Efterretninger om Grønland“ ved man, at han i 1737 ved Sermermiut traf „den største Samling Folk“, han endnu havde truffet i Grønland, „20 temmelig store Huse, som en Bondeby“. Efter at kolonien Jakobshavn var blevet oprettet i 1741, gik den tilbage; endnu i 1778 boede dog de fleste af distriktets heder ved Sermermiut; i 1803 boede her 52 mennesker, og endnu i begyndelsen af 1850'erne var den beboet, men blev så forladt, muligvis på grund af den voksende ismængde i fjorden udenfor, idet isbræen i disse år skød længere frem. Grundlaget for bebyggelsen ved Sermermiut i de senere århundreder har været den gode fangst af sæler og hellefisk her i munden af isfjorden; allerede Paul Egede nævner hellefiskefangsten som vigtig; i februar 1739 besøgte han en gruppe eskimoer, der fangede hellefisk på isen ud for Sermermiut; han målte længden af en af deres fangliner af hvalbardestrimler til ikke mindre end 364 favne.

Arkæologiske gravninger ved Sermermiut påbegyndtes i 1909 af inspektør ved Nationalmuseet Thomas Thomsen; det var dog kun en mindre prøvegravning. I årene 1912–16 gravede magister M. P. Porsild hvert år ved Sermermiut og tilvejebragte en stor samling oldsager; han nåede dog aldrig at bearbejde materialet, og da hans efterladte notater ikke er fyldestgørende, er hans materiale, der nu findes på Nationalmuseet, af ringe videnskabelig værdi. Den, der først skaffede rede på lagforholdene og derigennem på bopladsens historie, var magister Jørgen Meldgård, som i sommeren 1953, hjulpet af magister Jørgen Nellemann, foretog en gravning her som et led i den undersøgelse af Vestgrønlands ældste bebyggelse, der denne sommer blev ledet af museumsinspektør Helge Larsen og professor, dr. phil. P. V. Glob. Da Meldgaards resultater ved Sermermiut så så lovende ud, blev der i 1955 udsendt en ekspedition for at foretage en noget større gravning; ekspeditionen bestod af professor, dr. phil. Erik Holtved, museumsinspektørerne dr. phil. J. Troels-Smith og Svend Jørgensen og jeg selv; desuden deltog stud. mag. Inge Parbøl og to engelske studenter. Gravningen fandt sted i løbet af 6 uger, fra lidt ind i juli til henimod september.

Hvordan skulle man nu gribe udgravningen af denne vældige boplads an for at få mest muligt ud af det i den ret begrænsede tid, der var til rådighed? Arkæologi i Grønland – og da navnlig i Nordgrønland – er ingen let sag. Det skyldes først og fremmest, at så snart man har gravet sig lidt ned, er jorden frossen, og her var det temmelig slemt, da jorden var dækket af et tykt, vandmættet lag af tørvemos og sumpplanter, som beskyttede de nedre lag mod optøning. Det eneste, man kan gøre, er at skrælle det øvre optøede lag af og så håbe, at sol og vand vil optø de nedre lag

*Dalstrøget med det frodige græstæppe,
der gemte sporene af Sermermiuts eskimoiske bebyggelser tilbage gennem tiderne.
Pilen viser udgravningerne i 1953.*

Foto: Jørgen Meldgaard

med den permanente grundis; dette går kun langsomt; solen har jo ikke så megen magt, selv om den er oppe det meste af døgnet; fra én til tre centimeter kan man skrælle af hver dag, for så at udsætte de nye, frosne lag for optøning. Den sommer, vi gravede ved Sermermiut, 1955, var det særlig galt; det var et ualmindelig kedeligt og surt vejr, regn, tåge, blæst, kun lidt sol, så det gik meget langsomt med optøningen, og allerede sidst i august begyndte det at fryse; dette var årsagen til, at vi ikke nåede så meget, som vi gerne ville; én fordel havde det dårlige vejr dog: der var ikke så mange myg, som der plejer at være; ja, vi havde fuldt tilstrækkelig af dem; de dage, da solen viste sig, myldrede de frem; men der kan være meget værre med myg ved Sermermiut.

Det, det først og fremmest gjaldt om, var at finde en god lagfølge, et sted, hvor man igennem de forskellige lag kunne følge bopladsens bebyggelse lige fra den før-

ste begyndelse indtil enden omkring 1850. Ved mine tidligere gravninger i Grønland havde jeg fortrinsvis gravet i husruinerne, navnlig i de ældste og mest udjævnede, samt i de møddinger, der havde hobet sig op foran dem. Her ved Sermermiut så husruinerne meget lidt indbydende ud, sammenfaldne og overgroede med et tykt tæppe af mos og græs; og så var de ruiner, man kunne se, næppe meget gamle, stammede vel hovedsagelig fra bebyggelsen i de sidste par århundreder før bopladsen blev forladt. Men så var der jo den vældige mødding med sin nøgne stejlbrynk ned mod stranden; her havde Meldgaard gravet med held, og denne brynk havde tilmed den fordel, at den allerede ved vor ankomst var optøet. Denne høje brynk lå langs randen af bopladsens mellemste del, imellem de to bækløfter, den tørre mod nord og den, der havde et lille bækløb, mod syd. Langs randen af denne brynk i en længde af 20 meter udgravede vi en strimmel på $1\frac{1}{2}$ meters bredde lige fra græstørvlaget foroven, til vi nåede gruset, der dannede bunden under møddingen, en lagfølge på $2\frac{1}{2}$ meter. Alle fundne genstande blev indsamlet: redskaber og brudstykker af sådanne, fliser og affald fra tildannelsen af sten-, ben- og træredskaber, hvalbardestrimler, træpinde, skindstumper og dyreknogler; alt blev omhyggeligt indmålt og nivelleret, dog ikke dyreknogler og træpinde i møddingens nyere del. Dernæst foretog vore mosegeologer, Troels-Smith og Svend Jørgensen, en meget omhyggelig opmåling af hele profilvæggen med en nøje beskrivelse af de forskellige lags beskaffenhed. På denne måde kunne hele profilvæggen tegnes op og de enkelte oldsagsfund indlægges i de lag, hvori de var fundet.

Meldgaard var begyndt at grave en tværgroft fra brynken, men var kun nået 7 m ind og var på grund af frosten ikke nået til bunds. Denne tværgroft forlængede vi til 19 m fra brynken og nåede grusbunden overalt; her indmåltes kun de vigtigste fund, medens der ellers gravedes lagvis i kvadratmeterfelter.

Syd for den sydlige bækløft var der et betydeligt lavere terræn, der kun havde en stejlbrynk på omkring én meter ud mod stranden; det var ret jævnt, uden synlige husruiner, var overgroet med et tykt lag mos og stargræsser og således meget sumpet. Her havde Meldgaard ude ved stranden lavet en lille prøvegravning, og her fortsatte vi og udgravede et større areal; dette viste sig at være bopladsens interessanteste del.

Der er ved Sermermiut fundet lag fra fire forskellige eskimokulturer. Nederst fra den kultur, der efter det første, rene fund er blevet kaldt Sarqaq, efter udstedet i Vajgattet. Det er udelukkende stensager, vi har i det lag; man har kendt mængder af disse sager gennem mange år, ikke mindst opsamlet på strandbredden ved Sermermiut, men har ikke vidst, hvor man skulle føre dem hen. Næste lag er Dorset, opkaldt efter Kap Dorset på det sydlige Baffinland, hvor denne kultur første gang blev fundet; også her er det næsten udelukkende stensager, og også disse typer har

1-8

9-14

15-22

23-31

Stensager fra Sarqaq-lagene ved Sermermiut, ca. 2.3.

(Nationalmuseet)

man kendt tidligere fra Grønland. Så følger som det tredje lag den variant af den centraleskimoiske Thule-kultur, som kaldes Inugsuk-kultur efter øen Inugsuk nord for Upernavik; i disse lag er der mængder af sager af ben og hvalbarde; og øverst har vi så den senere vestgrønlandske kultur med et indslag af europæiske sager: jern, glasperler og hvad „civilisationen“ nu ellers kan have bragt til Grønland. Overgangen mellem de to sidste lag er jævn, der synes ikke her at have været nogen afbrydelse i bebyggelsen; derimod er der mellem Inugsuk- og Dorset-lagene og imellem disse sidste og Sarqaq-lagene lag uden spor af kulturrester, sand- eller tørvelag, der viser, at møddingerne i ret lange perioder har været overskyllede af sand og grus eller været overgroede af plantevækst, før den næste bebyggelse tog bopladsen i besiddelse.

De to ældste kulturer lærer man bedst at kende på det lave terræn syd for den lille bæk. Lagene er her omkring én meter tykke. Nederst, lige over den stenet-grusede undergrund, ligger Sarqaq-stensagerne i et tyndt lag; de er næsten alle af den grå kiselskifer, som grønlanderne kalder angmaq. Så følger et sterilt lag af vekslende tykkelse, oftest omkring en halv meter, bestående af tørv og sand. Derpå har vi igen et ret tyndt lag med stensager, denne gang for en stor del af den hvide, porcelænsagtige chalcedon; men også andre stenarter træffes: angmaq, jaspis, bjergkrystal, og også nogle få stærkt opløste sager af ben og træ; det er Dorset-laget. Ovenpå det har vi så et sterilt tørve- og moslag, men ingen spor af senere bebyggelse.

Det er dette sidste forhold, der gør, at disse gamle kulturlag på dette sted har fået lov at ligge i fred. Thi i den store mødding med den høje brink genfinder vi rester af de samme to lag længst nede i brinken, Sarqaq-laget lige over grusbunden og Dorset-laget lidt højere oppe, adskilt fra det første ved tynde, sterile lag af lerblandet tørv og selv ved sterile tørvelag adskilt fra den oven over liggende nyere mødding. Men af disse gamle lag er der ikke ret meget tilbage. Ved den senere Inugsuk-bebyggelse har man øjensynlig gravet tørven med de gamle lag bort for at anvende den til husbygning eller brændsel; derfor findes der af og til gamle stensager oppe i den nyere mødding. Det er mest gået ud over Dorset-sagerne, som der ikke er fundet mange af i denne mødding. Sarqaq-sagerne, der ligger længst nede, lige over grusbunden, har i højere grad fået lov at ligge; navnlig fandtes der mange af dem i bunden af tværgrøften. Men mange steder nåede Inugsuk-lagene helt ned til grusbunden, så de gamle lag helt var gravet bort.

Vi vil nu se lidt på fundene fra Sermermiut.

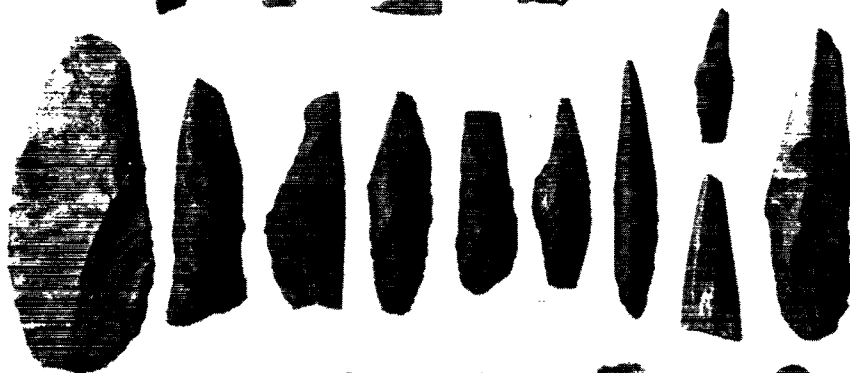
Først sagerne fra *Sarqaq-lagene*. Ialt blev der herfra ved 1955-gravningen fundet 373 redskaber og brudstykker af sådanne, med én undtagelse alle af angmaq; desuden af fliser og affaldsstykker (kun optalt i de sikre lag i det sydlige afsnit) 3000 af angmaq og 76 af andre stenarter, hovedsagelig jaspis, deriblandt 3 mikroflækker

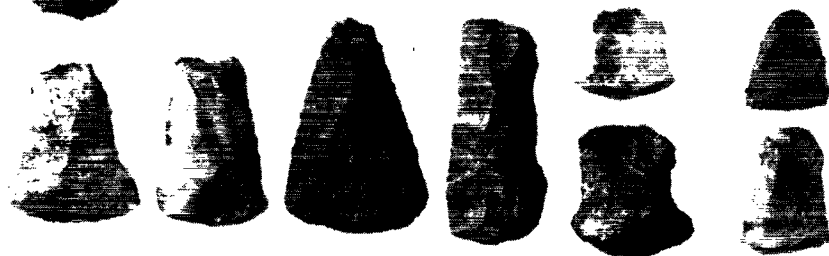
1-7

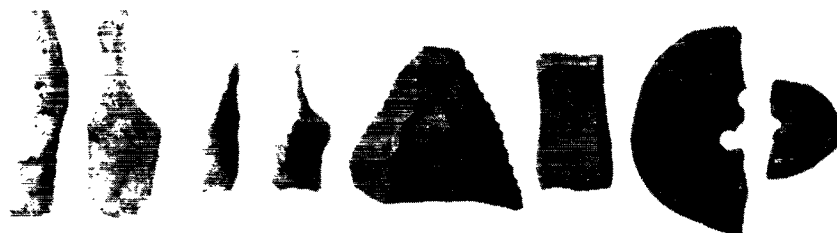
8-14

15-24

25-32

33-40

Stensager fra Dorset-lagene, ca. 2:3.

(Nationalmuseet)

(små, tynde, regelmæssige flækker); af andre genstande fandtes kun to stærkt opløste strimler af hvalbarde.

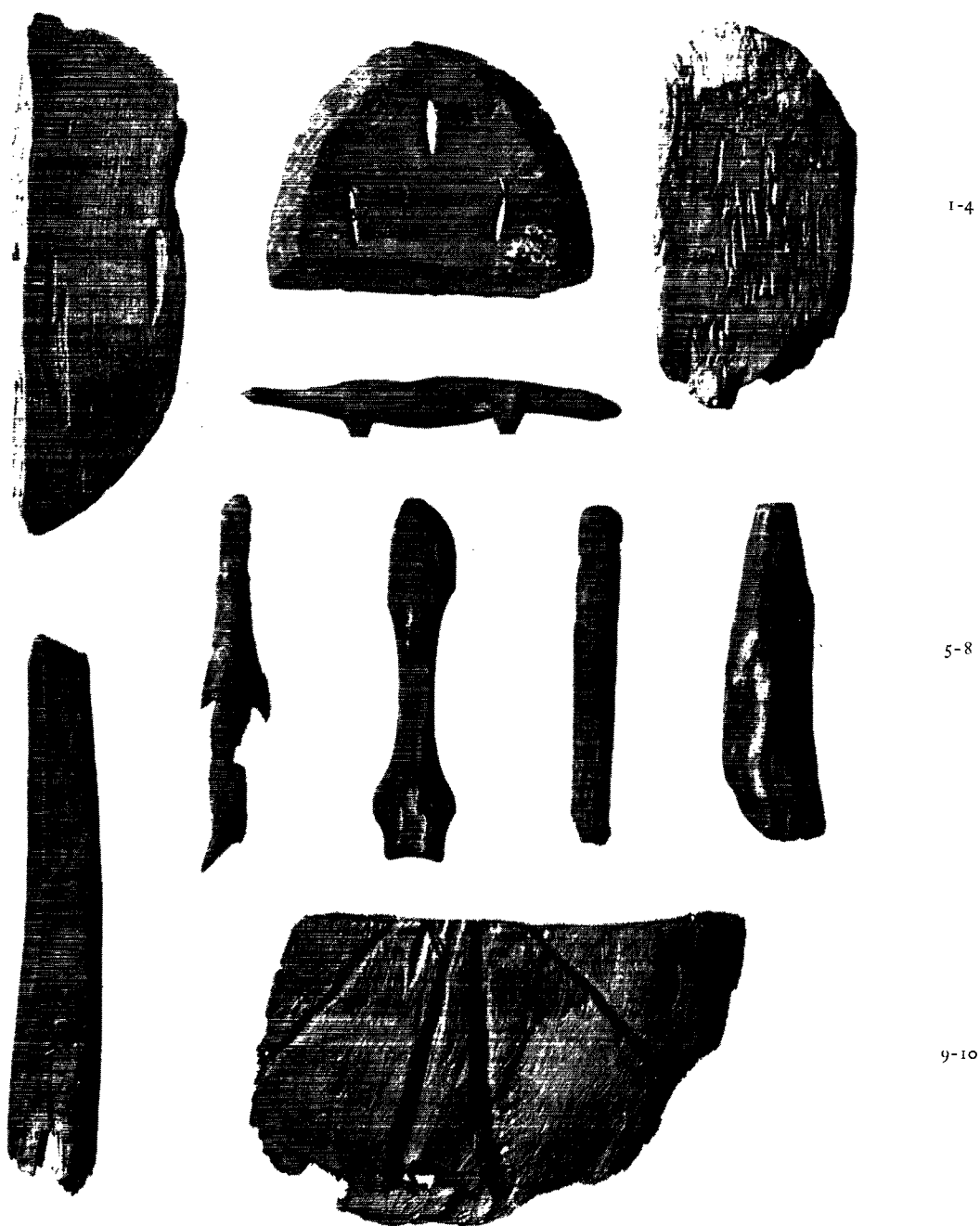
De vigtigste redskabstyper fra Sarqaq-lagene ses på billedet: 1–8 er våbenblade, symmetriske, uslebne, dels slanke, tilspidsede også mod bagenden, dels bredere; 29 er en lille, tynd, på begge sider sleben pilespid; 9–12 og 22 er mere ubestemmelige, tveæggede blade; 13 er et blad til en tværøkse, sleben ved æggen; 14 er et større, usymmetrisk blad, antagelig til en kniv; 15–17 er skrabere med indbuet og 18–21 med udbuet æg, alle uslebne; 23 er en slagsten, hammer; 24–28, der er slebne, er stikler, redskaber til at grave i ben med; de har fortil en skrå, stump kant, og fra den spidse ende er der slået en flis, så der fremkommer en kort, skarp tværæg. 30 er en sleben pren af angmaq og 31 en lille hvæssesten af sandsten.

Det er jo et meget ensidigt billede af kulturen, man får, når kun stensagerne er bevaret; på disse alene kunne man ikke afgøre, om det overhovedet var en eskimokultur, vi havde at gøre med; men heldigvis er der senere, ved Meldgaards gravninger i Iglulik-området i arktisk Canada og i Julianehåbs distrikt fundet Sarqaq-lag med bensager, harpunspidser og andre for eskimokulturen karakteristiske redskabstyper. Så at Sarqaq er en ældgammel eskimokultur, er der ingen tvivl om.

En kulstof 14-undersøgelse af Sarqaq-laget ved Sermermiut viste, at det stammede fra ca. 800 år før Kristi fødsel, med en sikkerhed på 100 år til begge sider.

Vi ser nu på fundene fra *Dorset-lagene*. Ialt blev der ved 1955-gravningen fundet af sten 219 redskaber, foruden 278 mikroflækker, 11 blokke, hvoraf sådanne mikroflækker er slået; dernæst ca. 3000 fliser og affaldsstykker, hvoraf ca. 1500 er af angmaq, 1200 af chalcedon og resten af andre stenarter, mest jaspis og bjergkrystal; dernæst 25 skår af vegstenskar; men desuden fandtes et enkelt benredskab, 11 tildannede trægenstande og 59 mere eller mindre tildannede træpinde, 7 tildannede hvalbardestrimler, de tre med knuder, et stykke sælskind med søm og et par hundrede oftest stærkt opløste sælnogler. De allerfleste af stensagerne og alle ben- og træsager er fra udgravningerne syd for bækken.

Billedet viser de vigtigste former af stenredskaber: 1–6 er trekantede våbenblade med sidehak til fastgørelse til et skaft, af chalcedon og jaspis; 7 er en lille pilespid af chalcedon med indbuet bagende; 8–10 er slanke våbenblade, 8–9 af sleben angmaq, 10 af chalcedon, usleben; 11–12 er runde blade med skafttunge, chalcedon; 13 er et rundt chalcedonblad, antagelig sideblad til et benredskab, 14 et usymmetrisk chalcedon-knivblad, 15 et stort, afrundet angmaq-blad; 16–24 er angmaq-redskaber, der ender i en tresidet, sleben spids, muligvis en slags stikkel; 25–32 er skrabere med udbuet æg af chalcedon, angmaq, jaspis og bjergkrystal; 33–39 er skrabere med indbuet æg; 37 er et savtakket angmaq-blad, 38 en lille hvæssesten af sandsten og 39–40 vegstensskiver med huller, af uvis anvendelse. Af andre, ikke afbildede

Ben- og træsager fra Dorset-lagene, ca. 2.3.

(Nationalmuseet)

stensager skal nævnes et økseblad af angmaq, slebent ved æggen, og en lille oval skål af vegsten.

Men hertil kommer genstandene af ben og træ, desværre oftest i en meget dårlig bevaringstilstand. Nogle af de vigtigste ses på billedet: 5 er det eneste bevarede benredskab, en harpunspids af rentak med to modhager og åben skaftgrube, en form, der også kendes fra Thule-kulturen; iøvrigt ses på billedet forskellige træsager: 1 og 3 er brudstykker af træskåle; 4 er en dyrefigur (hermelin?), 8 en bjørnefod, andre stykker er mere ubestemmelige.

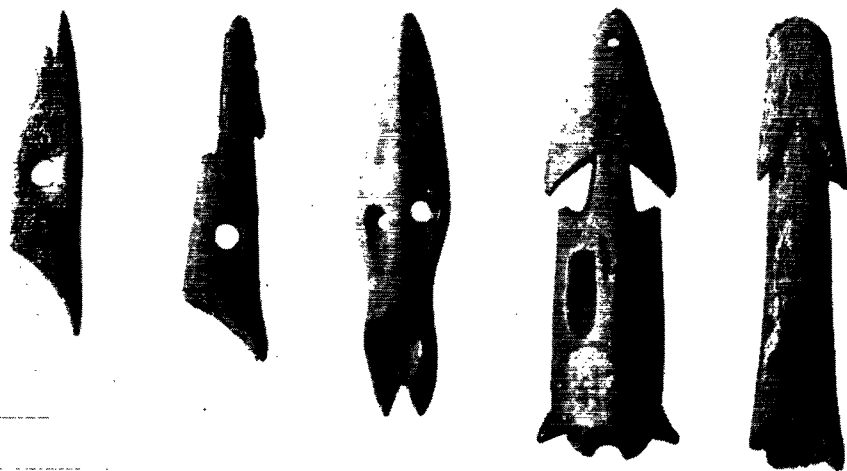
At vi her har med en hel anden kultur at gøre end i Sarqaq, er temmelig indlysende. Ikke alene er der bortset fra skraberne næsten ingen fælles redskabstyper, men man har også fundet et nyt, vigtigt materiale at lave redskaber af: chalcedon, og de mange mikroflækker viser en ny teknik.

Kulstof 14-bestemmelsen viser også, at Dorset-lagene er langt yngre end Sarqaq-lagene, fra det første århundrede efter Kristi fødsel.

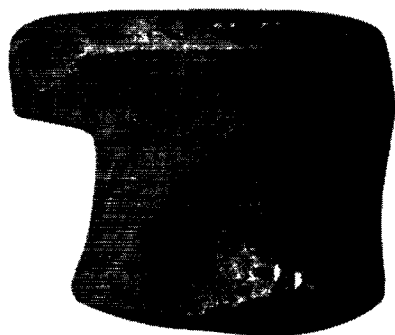
Langt største delen af den store mødding imellem bakkøløfterne tilhører den midlalderslige *Inugsuk-kultur*, der er så velkendt gennem de tidligere gravninger i Grønland, og dens fortsættelse op imod vor tid. Inugsuk-kulturen er en vestgrønlandsk aflægger af den centraleskimoiske Thule-kultur, som vi også kender fra Thule-distriktet, en eskimokultur, hvor fangst af større sødyr, hvaler og hvalrosser, har spillet en betydelig rolle; at de også har gjort det her ved Sermermiut, ser man straks af de mange hvalbarder, der stikker frem af møddingbrinken. Kun nogle få af de fundne genstande skal omtales. På billedet ser man nogle af dem: 1-2 er harpunspidser af Inugsuk-kulturens sædvanlige former, medens 3-4 er nyere typer; 5 er et brudstykke af en blærespydspids af hvalben, en form, der kommer i brug i 16.-17. århundrede; 6 er en smykkeprent, 7 en skindskraber af ben, 8 en ske af hvalbarde og 9 en øjeskærm af træ. Af andre sager skal nævnes en stor lampe, dannet af en plade af gnejs med bag- og sidevægge af ler.

Interessant var det, at der i Inugsuk-lagene fandtes flere genstande, der må stamme fra nordboerne i Sydgrønland, som Sermermiuts beboere således må have haft forbindelse med. Disse sager ses på billedet: 1 er låget til en skeæske af træ, 2 et stykke hvalrostand, begge med ornamenter, der er helt fremmede for eskimoerne; 3 er halvdelen af en jernsaks, 4 skaftet af en ske af bronze og 5-6 hvæssesten af en form og et materiale, der er velkendt fra nordboruinerne i Grønland. Alle disse genstande er fundet så dybt i møddingen, at de ikke kan stamme fra hollandske hvalfangere eller danske kolonister.

En kulstof 14-bestemmelse af lagene omkring den foran omtalte lampe, der fandtes nær bunden af Inugsuk-møddingen, gav en alder på omkring 11-1200 efter Kristi fødsel.

1-5

6-8

9

Sager fra den senere bebyggelse, ca. 2:3.

(Nationalmuseet)

1-2

3-4

5-6

Nordbosager fra Inugsuk-lagene, ca. 2:3.

(Nationalmuseet)

Sermermiut har således været beboet i tre perioder, adskilt af tidsrum på opimod tusind år; hvor længe de to ældste perioder har varet, ved vi ikke; kun den sidste ved vi har varet 6–700 år; de to ældre antagelig langt kortere tid. Hvor er de kommet fra, og hvorfor er de ældste kulturer igen forsvundet? Alle må de være kommet fra det canadisk-arktiske arkipelag, gennem Thule-distriktet; der findes ingen anden indvandningsvej til Grønland. Tre gange er der vandret eskimoer ind i Grønland; de to første gange forsvandt de igen, den tredje gang blev de der. Hvorfor forsvandt Sarqaq- og Dorset-folkene? Uddøde de, eller vandrede de andre steder hen? De synes at have bredt sig over det meste af Grønland, men så er de forsvundet igen. Der fører ingen bro fra Sarqaq-folkene til Dorset-folkene og heller ingen fra disse sidste til Inugsuk-eskimoerne. Sandsynligvis er disse to gamle indvandningsbølger gået til grunde. Hvorfor? Vi ved det ikke. Men vi ved, at livsvilkårene i Grønland er hårde, at dette land ligger nær grænsen for menneskers eksistensmuligheder. Og vi ved, at klimaet og dermed dyreverdenen i havet og på land har ændret sig flere gange. En lille ændring til det værre kan have været katastrofal for en lille eskimobefolkning, der var helt overladt til sine egne hjælpemidler.

Det er kun en lille del af Sermermiut, der endnu er udgravet. Denne store boplads, der ligger så smukt i sin grønne dal, omgivet af lave fjelde og med udsigt til isfjeldsbankens mange, vældige iskolosser, rummer endnu mange gåder. Vi kender således hverken hustomter eller grave fra de to gamle bebyggelser. Sandsynligvis vil det lave, svagt bølgede terræn syd for den lille bæk rumme begge dele, og her ligger sikkert også mange interessante ben- og træsager fra Dorset-kulturen; sådanne sager fra Sarqaq-kulturen kan man dog næppe gøre sig håb om; men boligtomter skulle det ikke være umuligt at finde. Men det kræver store og langvarige udgravninger med afdækning af store flader.

Utvivlsomt skjuler der sig også interessante ting i bunden af den store mødding, sikkert husrester både fra Inugsuk-kulturen og de to gamle kulturer; nede i bunden af tværgrøften, stødte vi flere steder påstensætninger; men hvad de betød, kunne ikke afgøres i denne smalle grøft. Grave fra den senere boplads' hedenske tid kendes fra fjeldene på begge sider af bopladsen, i form af stenkister, dækket af større stendynger; men de er forlængst udplyndrede; disse „gudløse“, „gutimangitût“, har grønlanderne ikke ment at burde respektere. Ved Sermermiut ligger også den klippekloft, hvor efter sagnet hekse, gamle, syge og uønskede spædbørn blev styrtet ned. Det har ikke altid været så hyggeligt på denne boplads, men dog næppe værre end på andre samtidige pladser. Et godt fangststed har det øjensynlig været, ellers havde næppe så mange mennesker slået sig ned her igennem næsten 3000 år.